

بررسی روابط متقابل شهر و روستا و اثرات آن بر توسعه پایدار گردشگری در روستاهای شهرستان اسفراین

معصومه خالدي^۱، حسن پارسی پور^{۲*} و جابر خالدي^۳

۱. کارشناسی ارشد جغرافیا و مدیریت پایدار، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران.

۲. استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه کوثر، بجنورد، ایران.

۳. کارشناسی ارشد جغرافیا، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول، Email: Masoumehkhaleedi518@gmail.com

تاریخ دریافت: ۲۰ خرداد ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش: ۱۴ دی ۱۴۰۰

چکیده

مقدمه: روابط متقابل میان شهر و روستا اثرات زیادی بر رشد و توسعه سکونتگاه‌های روستایی می‌گذارد. گردشگری روستایی یکی از این روابط میان شهر و روستا که می‌تواند موجب رشد و شکوفایی و توسعه پایدار روستایی گردد.

هدف: هدف پژوهش حاضر بررسی روابط متقابل میان شهر و روستا و اثرات آن بر توسعه پایدار گردشگری در روستاهای شهرستان اسفراین است.

روش شناسی: پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش را روستاییان شهرستان اسفراین تشکیل می‌دهند. شهرستان اسفراین براساس سرشماری سال ۱۳۹۵ تعداد ۱۲۰۵۱۳ نفر برابر با ۳۶۵۱۹ خانوار جمعیت داشته است. با استفاده از فرمول کوکران و با ضریب خطای ۹۵ درصد تعداد ۳۸۲ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شده است.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: قلمرو جغرافیایی مورد مطالعه در این پژوهش شهرستان اسفراین می‌باشد.

یافته‌ها و بحث: جهت تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش از آزمون تی تک نمونه‌ای و تحلیل رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای نشان داد که اثرات مراودات میان شهر و روستا بر شاخص اقتصادی با میانگین ۳/۱۳۴، شاخص اجتماعی با میانگین ۳/۱۷۰ و شاخص کالبدی با میانگین ۳/۱۴۴ مثبت و مطلوب است و تنها بر شاخص زیست محیطی با میانگین ۲/۸۹۴ منفی و نامطلوب است. همچنین نتایج رگرسیون چند متغیره نشان داد که مراودات میان شهر و روستا بیشترین تاثیر را بر بعد اقتصادی با مقدار ضریب بتای ۰/۳۹۸ و بعد کالبدی با ضریب بتای ۰/۳۲۲ داشته است؛ و کم‌ترین تاثیر با ضریب بتای ۰/۱۵۴، بر بعد زیست محیطی و پس از آن بر بعد اجتماعی با مقدار ضریب بتای ۰/۲۶۵ داشته است.

نتیجه‌گیری: نتایج کلی پژوهش گویای این واقعیت است که افزایش مراودات میان شهر و روستا موجب توسعه پایدار روستایی می‌شود و مانع از خالی شدن روستاها از سکنه می‌گردد.

کلیدواژه‌ها: شهر و روستا، روابط متقابل، توسعه گردشگری، توسعه پایدار روستایی، شهرستان اسفراین.

مقدمه

زندگی شهری با تمام مخاطرات، ناآرامی‌ها و مشکلات روحی و روانی، پدیده شهرگرایی و بازگشت به روستاها را به دنبال داشته است. محیط آرام، تمیز و جذاب روستاها، فضای مناسبی را برای استراحت پایان هفته شهرنشینان فراهم می‌سازد (طالبی و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۰). سکونتگاه‌های شهری در راستای رشد شهرها و تنگناهای زیست محیطی حاصله از گسترش کالبدی و تزاید وسایل نقلیه نیازمند فضاهای مکمل جهت اوقات فراغت هستند. در این ارتباط سکونتگاه‌های روستایی با توجه به توان‌های طبیعی متنوع بهترین گزینه به منظور مکان گردشگری و اوقات فراغت شهرنشینان محسوب می‌شوند. به صورتی که مناسبات شهر و روستا در راستای استفاده از فضای روستایی شکل می‌گیرد که در گسترش گردشگری در نواحی روستایی بسیار چشمگیر است (رحیمی، ۱۳۹۶: ۴۶). از آنجا که علاقه به تفریح در نواحی پیرامونی در قرن ۱۹ به عنوان واکنشی به استرس و آلودگی شهرهای صنعتی در حال توسعه رشد پیدا کرد. گردشگری روستایی جدید که در دهه‌های ۱۹۷۰، ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ شکل گرفته، هر چند نسبت به قبل متفاوت است، در عین حال تعداد بیشتری از بازدید کنندگان را در بر می‌گیرد. لذا در بسیاری از نواحی روستایی، گردشگری بعنوان یک بخش طبیعی از کالبد اقتصادی-اجتماعی همبافته با کشاورزی پذیرفته شده است. آشکار است که گردشگری روستایی بر اساس امکانات روستایی پایه گذاری شده است (شجاعی فرد و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۳۲۸). گردشگری سومین اقتصاد جهان است. این صنعت با توجه به فعالیت‌های خود از لحاظ اقتصادی مهم است. از این رو فرصت‌های شغلی را به طور مستقیم و غیر مستقیم افزایش می‌دهد (صائب‌نیا و مقرب، ۱۳۹۹: ۲۱). گردشگری یک روش موثر برای کاهش فقر در برخی از جوامع سنتی محسوب می‌شود، زیرا گردشگری مشاغل مختلفی را نسبت به معیشت سنتی و نیز فرصت‌های فروش محصولات محلی به وجود می‌آورد (Lee and Jan, 2019: 368). از این رو گردشگری روستایی مدت زمانی طولانی است که به منزله ابزار بالقوه توسعه اجتماعی-اقتصادی و تجدید حیات مناطق روستایی در نظر گرفته می‌شود، به ویژه روستاهایی که تحت تاثیر کاهش فعالیت‌های کشاورزی به شیوه سنتی قرار گرفته‌اند، بیشتر مورد هدف گردشگری بوده‌اند (نعیمی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۰).

مراودات میان شهر و روستا به صورت سنتی همواره دارای اثرات مثبتی همچون تامین مواد غذایی شهر بوسیله روستاییان و کسب درآمد روستاییان از این طریق و خرید وسایل مورد نیاز از شهر که نوعی رابطه اقتصادی مثبت بین شهر و روستا برقرار می‌کرد برهیچ کسی پوشیده نیست. اما امروزه با رونق وسایل حمل و نقل و گسترش گردشگری و به خصوص گردشگری روستایی مراودات میان شهر و روستا شکل تازه‌ای به خود گرفته است که می‌تواند اثرات مثبت و منفی متفاوتی در پی داشته باشد. اصولاً ورود گردشگران به مناطق گردشگرپذیر روستایی همواره با اثرات مثبت و منفی فراوانی در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و کالبدی می‌باشد که دانستن آن می‌تواند کمک بزرگی در مراودات میان شهر و روستا بکند. بنابراین در شهرستان اسفراین نیز که همواره این مراودات میان شهر و روستا وجود داشته و امروزه در زمینه گردشگری این مراودات بسیار گسترده‌تر شده است بنابراین انجام این پژوهش می‌تواند ما را در شناسایی اثرات مثبت و منفی ناشی از این روابط و به خصوص در زمینه گردشگری روستایی کمک و یاری رساند. به همین خاطر هدف این پژوهش بررسی روابط متقابل میان شهر و روستا و اثرات این روابط بر توسعه گردشگری روستاهای شهرستان اسفراین است.

سوالات این پژوهش به این صورت ارائه شده است:

روابط متقابل میان شهر و روستا (از نظر گردشگری) چه تاثیراتی بر ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و کالبدی داشته است؟

روابط متقابل میان شهر و روستا (از نظر گردشگری) در شهرستان اسفراین بیشترین تاثیر را بر کدام بعد داشته است؟

همچنین فرضیه‌های این پژوهش به صورت زیر ارائه شده است:

روابط متقابل شهر و روستا از نظر گردشگری اثرات مثبت بر بعد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی داشته است و بر بعد زیست محیطی اثرات منفی گذاشته است.

بیشترین تاثیر روابط متقابل شهر و روستا از نظر گردشگری بر بعد اقتصادی است.

در رابطه با روابط متقابل شهر و روستا مطالعاتی به صورت زیر انجام شده است:

قدیری معصوم و همکاران (۱۳۹۱) به بررسی نقش گردشگری روستایی در روابط شهر و روستا در شهرستان طالقان پرداختند و چنین نتیجه گرفتند که جریان سرمایه‌ای با فروش محصولات کشاورزی و زمین‌ها شکل گرفته است. از نظر حفظ الگوهای زیست محیطی بیشتر اثرات منفی بوده و تخریب زمین‌ها و آلودگی صوتی و ترافیک افزایش یافته است. از بعد بازار فروش محصولات کشاورزی به گردشگران، در سال‌های اخیر روستائیان محصولات خود را به صورت مستقیم به گردشگران ارائه می‌کنند که این خود ارتباطات دوسویه بین جامعه محلی و جامعه میهمان را بهبود بخشیده است. امانپور و نواسری (۱۳۹۶) به بررسی روابط متقابل شهر و روستا در روستاهای شهرستان اهواز پرداختند و چنین نتیجه گرفتند که روابط مرکز-پیرامون در مقیاس ناحیه‌ای در روابط متقابل بین شهر و روستا تأثیرگذار می‌باشد و نشان می‌دهد که پیرامون دهستان موران تحت سیطره و تسلط شهر اهواز به دلایل تمرکز امکانات، نزدیکی شهر اهواز به دهستان، نسبت به دیگر شهرهای شهرستان، اختلاف زیاد سطح خدمات در دو مرکز جمعیتی مورد مطالعه بر روستاهای دهستان موران سایه افکنده است. رحیمی (۱۳۹۶) به بررسی نقش مناسبات شهرو روستا در توسعه گردشگری روستایی در شهرستان چناران پرداخت و چنین نتیجه گرفت که افزایش مناسبات شهرو روستا باعث گسترش خانه‌های دوم، ایجاد شغل و تحول اقتصادی در سکونتگاههای روستایی شده و در افزایش رضایتمندی روستائیان نقش مؤثری دارد. شجاعی فرد و همکاران (۱۳۹۹) به بررسی رابطه شهر و روستا در استان فارس جهت تعادل بخشی پایدار جمعیتی از طریق توسعه پایدار گردشگری پرداختند و چنین نتیجه گرفتند که نتایج بدست‌آمده که بر اساس تحلیل خوشه‌ای بررسی رابطه روستا-شهری بر مبنای بهبود پایداری جمعیتی، در بعد اقتصادی، $7/14$ درصد از روستاها پایدار، در بعد اجتماعی- فرهنگی $7/14$ درصد از روستاها پایدار و در بعد زیست محیطی $9/52$ درصد از روستا به لحاظ زیست محیطی پایدار هستند و بر اساس آزمون ANOVA روابط روستا-شهری در روستاهای پایدار قوی تر می‌باشد. اما نتایج بدست آمده از آزمون ANOVA در بررسی رابطه روستا-شهری سبب بهبود پایداری گردشگری نمی‌گردد. فدایی و همکاران (۱۳۹۹) به بررسی روابط اقتصادی و اجتماعی شهر فارسان با روستاهای پیرامون پرداختند و چنین نتیجه گرفتند که بین شهر فارسان و روستاهای پیرامون، روابط اقتصادی و اجتماعی برقرار است. تمام شاخص‌های روابط اجتماعی نشان دهنده اثر مثبت و دوسویه هستند، اما در روابط اقتصادی، شاخصهای جریان سرمایه از شهر به روستا، میزان اشتغال و میزان درآمد به ترتیب با اختلاف میانگین $(0/800)$ ، $(0/827)$ و $0/518$ (نشان دهنده اثر یکسویه و سلطه شهر فارسان بر روستاهای پیرامون می‌باشد. نتیجه مدلسازی معادلات ساختاری برای ارتباط بین روابط اجتماعی و اقتصادی به ترتیب با تبیین $0/98$ و $0/89$ نشان داد که روابط اجتماعی بیشتر و قویتری نسبت به روابط اقتصادی بین شهر فارسان و روستاهای پیرامون برقرار می‌باشد.

بررسی مطالعات پیشین نشان می‌دهد که اکثر مطالعات انجام شده در رابطه با روابط متقابل شهر و روستا به صورت کلی به این موضوع پرداخته‌اند و تاثیرپذیری شهر و روستا از لحاظ اقتصادی، اجتماعی و گاهی زیست محیطی مورد بررسی قرار داده‌اند و کمتر به اثرات این رابطه متقابل بر توسعه پایدار گردشگری پرداخته شده است و این پژوهش از این حیث با سایر مطالعات پیشین تفاوت دارد.

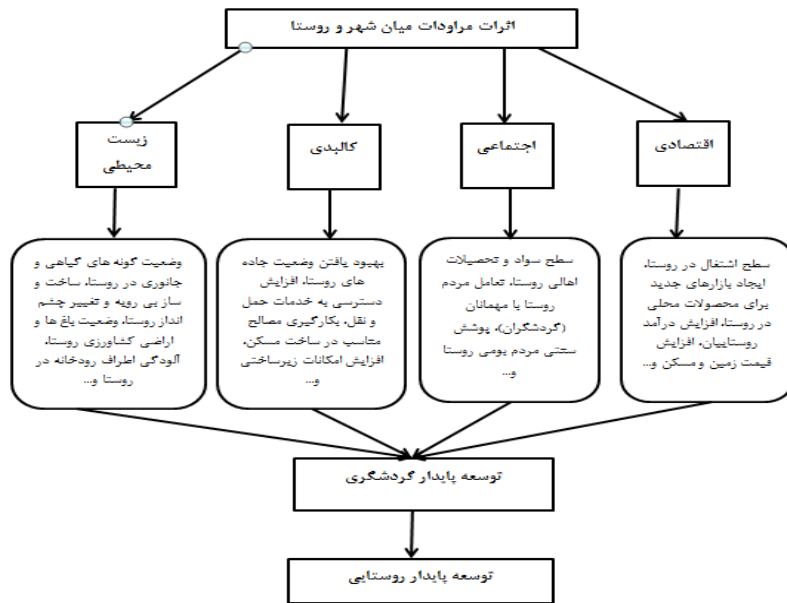
امروزه تعادل فزاینده مناطق روستایی و شهری اهمیت تمایز و تفکیک بین شهر و روستا را کاهش داده است. ساکنان روستاها با سبک زندگی شهری خو گرفته‌اند و بین شهر و روستا در رفت و آمد هستند. در برخی کشورها، صنایع به سمت روستاها حرکت می‌کند و کشاورزی به دلایل اقتصادی و محیطی، در حال تبدیل به یک بخش مهم در نواحی شهری است (مطیعی لنگرودی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۲). پس از گسترش رفت و آمدهای ساکنان شهری به مناطق روستایی جهت استراحت و تفریح در آخر هفته‌ها مراودات میان شهر و روستا روبه افزایش نهاده است که این مهم بیشتر بخاطر گردشگری و به ویژه گردشگری روستایی بوجود آمده است. گردشگری یک صنعت بسیار رقابتی است و یک فعالیت مبتنی بر مقصد است که در هر منطقه با توجه به منابع طبیعی و فرهنگی و ی‌ساخت‌های آن متفاوت است

(Kevin et al, 2019: 321). از این رو گردشگری روستایی میزبان فرصت‌های مالی فراوانی به نسبت کسب و کارهای دیگر است. علاوه بر این، میزبانان گردشگری روستایی معمولاً دوستدارانی هستند که در فعالیت‌های گردشگری برای درآمد اضافی فعالیت می‌کنند نه به عنوان وابستگی اصلی آنها نسبت به سایر بازیکنان در صنعت. با این حال، درآمد حاصل از گردشگری روستایی در برخی موارد نسبتاً کوچک است (Fotiadis et al, 2019: 2).

امروزه تأثیرات گردشگری بر جامعه میزبان بر هیچ کسی پوشیده نیست. گردشگری تأثیر مثبتی بر اقتصاد، جامعه، فرهنگ و محیط زیست دارد، مانند سهم آن در تولید ناخالص داخلی، بهبود زیرساخت‌ها، حفاظت و بازسازی فرهنگ و افزایش آگاهی محیط‌زیست. در عین حال گردشگری همچنین مجموعه‌ای از پیامدهای منفی را که در تعداد زیادی از مطالعات، مانند افزایش قیمت‌ها مشخص شده است، ایجاد می‌کند (Wang and Youtsumoto, 2019: 22). همچنین تأثیرات گردشگری می‌تواند بر جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی باشد. تأثیر مثبت اقتصادی مانند درآمد بیشتر برای جامعه میزبان دارد. زیرا امکان فرصت‌های شغلی جدید بوجود می‌ورد. علاوه بر این، زیرساخت و حمل و نقل مناسب فراهم می‌کند. تأثیر منفی گردشگری بر اقتصاد ممکن است در مقصد گردشگری ایجاد شود، از جمله هزینه‌های بالاتر کالاها و خدمات، هزینه‌های معمول و هزینه‌های گران قیمت اموال از این جمله هستند (Pramanik and Ingkadijaya, 2017: 2). هدف اصلی گردشگری رسیدن به پایداری و توسعه پایدار است. بنابراین رویکرد پایداری نسبت به گردشگری روستایی توسط بسیاری از محققان که بیشتر نگران حفظ اقتصاد و محیط زیست هستند مطرح شده است. اجتماعات روستایی به ندرت می‌توانند بدون ساختار اقتصادی متنوع به لحاظ اقتصادی پایدار باشند. در حالی که گردشگری روستایی با ایجاد اشتغال و متنوع سازی فعالیت‌های اقتصادی به توسعه روستایی پایدار کمک می‌کند. به این ترتیب توسعه روستایی پایدار، گردشگری را به عنوان حلقه‌ای از زنجیره سیاست‌گذاری در نظر می‌گیرد (شجاعی فرد و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۳۳۰). توسعه گردشگری در حفظ صلح و نظم و به حداقل رساندن فاصله فرهنگی درک شده بین گردشگران و میزبانان را ممکن می‌سازد. با این حال، چنین مزایایی بدون هیچ هزینه‌ای به دست نمی‌آید. توسعه گردشگری در یک منطقه ممکن است منجر به مسائل مختلف اجتماعی و زیست محیطی مانند ترافیک و آلودگی شود (Fan et al, 2019: 4).

در رابطه با روابط متقابل شهر و روستا نظریاتی مطرح شده است که هر یک به نوعی به اهمیت این رابطه متقابل تأکید ورزیده‌اند. راندینلی در نظریه خود تأکید بر روابط متقابل شهر و روستا و نقش سازنده این روابط در اقتصاد روستایی دارد. از نظر او این روابط و مناسبات فضایی پایگاه اصلی در امر توسعه است. در این راستا گسترش کارکردهای شهری در نواحی روستایی دارای اهمیت است که بتواند باعث رشد نواحی روستایی گردد (رحیمی، ۱۳۹۶: ۴۷). همچنین براساس نظریه رشد متوازن اعتقاد بر این است که، موقعی میان شهر و روستا تعادل برقرار می‌گردد که شهر و روستا به‌طور یکسان و متعادل به رشد و توسعه اقتصادی دست پیدا کنند، به همین خاطر شهر و روستا به یک میزان و اندازه نیازمند یکدیگرند و رابطه میان آنها متقابل و متعادل خواهد بود. در این رابطه مایکل لیپتون معتقد است که در کشورهای فقیر دنیا برخورد طبقاتی، نه میان نیروی کار و سرمایه و نه میان منافع خارجی و منافع ملی است، بلکه میان طبقات روستایی و طبقات شهری صورت می‌گیرد. وی بر زمینه‌های کاملاً روشن، در تخصیص منابع در امر توسعه روستایی تأکید می‌کند. او معتقد است که قدرت مردم شهری به حدی است، که می‌تواند منافع عمده یک کشور را در جهت سودیابی به خود شهرها اختصاص دهند و منابع را دور از جمعیت روستایی نگه دارند، زیرا نفوذ موثر شهر بر حوزه‌های روستایی، نه تنها مردم فقیر را در فقر نگه می‌دارد، بلکه موجب نابرابری‌هایی در داخل حوزه‌های روستایی نیز می‌شود (نوروزی، ۱۳۹۸: ۵۲).

سرانجام با توجه به مطالب بیان شده می‌توان چنین بیان نمود که گردشگری روستایی تنها راه برطرف شدن مشکلات و مسائل عدم پایداری جمعیت در مناطق شهری و روستایی نمی‌باشد ولی از مهم‌ترین اثرات گردشگری روستایی، رشد و توسعه مناطقی است که دارای پتانسیل بسیار بالایی در زمینه گردشگری می‌باشند. بنابراین با این اوصاف مدل مفهومی پژوهش بر مبنای تأثیرات گردشگری بر توسعه پایدار روستایی به صورت زیر ترسیم شده است (شکل ۱).

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

روش شناسی

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش را روستاییان شهرستان اسفراین تشکیل می‌دهند. شهرستان اسفراین براساس سرشماری سال ۱۳۹۵ تعداد ۱۲۰۵۱۳ نفر برابر با ۳۶۵۱۹ خانوار جمعیت داشته است. با استفاده از فرمول کوکران و با ضریب خطای ۹۵ درصد تعداد ۳۸۲ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شده است. ابزار اصلی جمع آوری اطلاعات در این پژوهش پرسشنامه محقق ساخته است که پس از بررسی‌های کامل توسط اساتید و کارشناسان مربوط نقاط ضعف آن برطرف گردید و روایی آن سرانجام توسط اساتید مورد تایید واقع شد. همچنین جهت پایایی پرسشنامه و شاخص‌های مورد بررسی از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است (جدول ۱) که میزان آلفای به دست آمده کل پرسشنامه برابر با ۰/۸۲ بوده است که نشان دهنده پایایی مناسب پرسشنامه می‌باشد. در این پژوهش از ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و کالبدی به همراه ۴۷ گویه استفاده شده است (جدول ۲). جهت تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش از آزمون تی تک نمونه‌ای و تحلیل رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. همچنین جهت ترسیم نقشه از نرم افزار GIS استفاده شده است.

جدول ۱. مقدار آلفای کرونباخ به دست آمده ابعاد و کل پرسشنامه

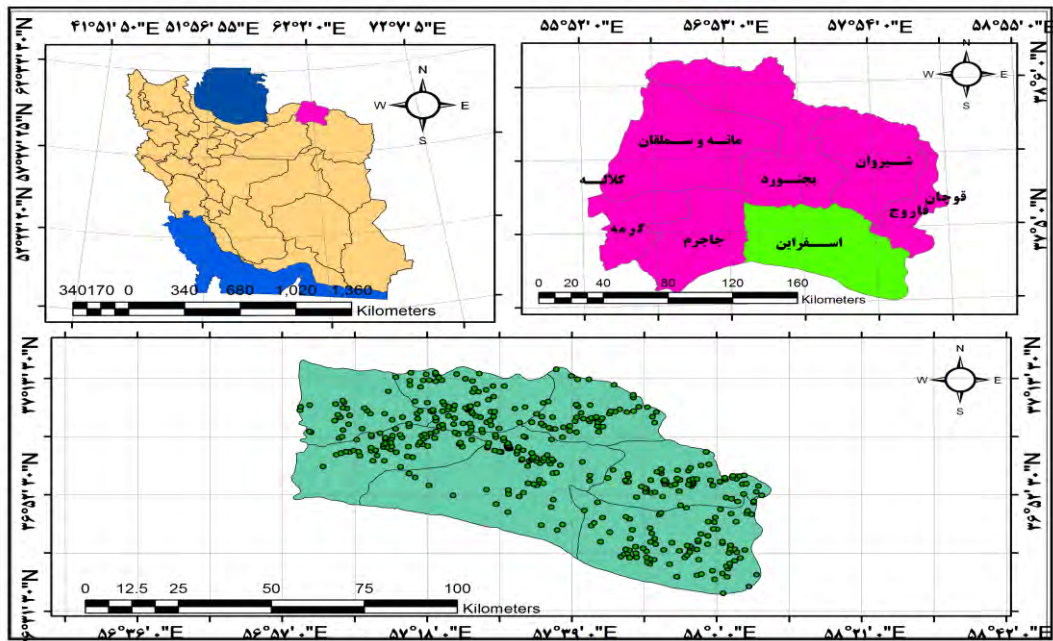
بعد	تعداد گویه	مقدار کرونباخ
اقتصادی	۱۴	۰/۸۴
اجتماعی	۹	۰/۸۰
زیست محیطی	۱۵	۰/۸۱
کالبدی	۹	۰/۸۳
کل	۴۷	۰/۸۲

جدول ۲. شاخص ها و گویه های توسعه پایدار گردشگری

بعد	گویه
اقتصادی	سطح اشتغال در روستا، ایجاد بازارهای جدید برای محصولات محلی در روستا، افزایش درآمد روستاییان، افزایش قیمت زمین و مسکن در روستا، افزایش هزینه های زندگی ساکنین روستا، افزایش قدرت خرید ساکنین روستا، افزایش تولید محصولات کشاورزی، افزایش جذب سرمایه در بخش خصوصی در روستا، رونق خدمات وابسته به ساخت و ساز مثل بنایی، نجاری، سنگ کاری و... در روستا، رونق ساخت و ساز در روستا، جذب بیشتر بودجه های دولتی در روستا، ایجاد خدمات خرده فروشی در روستا، افزایش قیمت زمین کشاورزی در روستا، تنوع بخشی به منابع درآمدی روستاییان
اجتماعی	مهاجرت از روستا، انگیزه ماندگاری در روستا، سطح رفاه و کیفیت زندگی در روستا، بورس بازی زمین در روستا، الگوپذیری مردم روستا از گردشگران (نوع پوشش، تعداد فرزندان کمتر، گویش، استفاده از مبلمان در منزل و داشتن اتاق خصوصی) در روستا، ناامنی در روستا، سطح سواد و تحصیلات اهالی روستا، تعامل مردم روستا با مهمانان (گردشگران)، پوشش سنتی مردم بومی روستا
زیست محیطی	وضعیت گونه های گیاهی و جانوری در روستا، ساخت و ساز بی رویه و تغییر چشم انداز روستا، وضعیت باغ ها و اراضی کشاورزی روستا، آلودگی اطراف رودخانه در روستا، آلودگی ناشی از ریختن زباله در روستا، توسعه زیرساخت های بهداشتی در روستا، آلودگی منابع آب در روستا، وضعیت بهداشت در روستا، تغییر کاربری اراضی (مزارع تبدیل به املاک و مستغلات) در روستا، تغییر شکل زمین ناشی از تسطیح اراضی و آماده سازی زمین برای ساخت و ساز در روستا، فرسایش خاک ناشی از عملیات خاکبرداری، پساب ها و پسماندهای فعالیت انسانی در روستا، آلودگی هوای روستا، ایجاد ترافیک و تصادف در روستا، تقویت آگاهی زیست محیطی مردم روستا، آلودگی صوتی ناشی از رفت و آمد و تردد ماشین آلات در روستا
کالبدی	بهبود یافتن وضعیت جاده های روستا، افزایش دسترسی به خدمات حمل و نقل، بکارگیری مصالح مناسب در ساخت مسکن، افزایش امکانات زیرساختی (گاز، برق، تلفن و...) در روستا، ساخت مکانهای تفریحی در روستا، ساخت و سازهای مسکونی در روستا، گسترش امکانات اقامتی (هتل، خانه سازمانی) در روستا، گسترش امکانات پذیرایی (رستوران و...) در روستا، گسترش الگوی معماری جدید در روستا

قلمرو جغرافیایی پژوهش

شهرستان اسفراین یکی از شهرستان های استان خراسان شمالی در جنوب شرقی این استان واقع شده است. این شهرستان با وسعت بیش از ۵۰۰۰ کیلومتر مربع، در عرض ۳۷ درجه و ۳۳ دقیقه و ۷ ثانیه شمالی و طول ۵۷ درجه و ۵۰ دقیقه و ۲۷ ثانیه شرقی قرار دارد. این شهرستان از جنوب و جنوب غربی با شهرستان های جوین و جغتای، از شرق با خوشاب و سبزوار و از غرب با بجنورد و شیروان همسایه است. ارتفاع شهرستان اسفراین از سطح دریا در بلندترین نقاط قله شاه جهان ۳۰۳۲ متر و در پست ترین نقطه حدود ۱۰۰۰ متر می باشد. اسفراین در حاشیه جنوبی کوه های آلاداغ که خود در امتداد شرقی رشته کوه البرز قرار دارد و در قسمت جنوبی به ارتفاعات جغتای می پیوندد قرار گرفته است. مرکز شهرستان اسفراین شهر اسفراین و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۲۶۰ متر است. این شهرستان براساس آخرین سرشماری نفوس و مسکن دارای ۱۲۰۵۱۳ نفر جمعیت معادل با ۳۶۵۱۹ خانوار بوده است. از جمعیت شهرستان تعداد ۶۲۹۷۷ نفر برابر با ۱۷۸۸۱ خانوار در نقاط روستایی شهرستان سکونت دارند. شهرستان اسفراین دارای ۲ بخش، ۷ دهستان و ۱۵۷ روستای قابل سکونت است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

شکل ۲. نقشه موقعیت سیاسی منطقه مورد مطالعه

یافته‌ها و بحث

با توجه به این که هدف پژوهش بررسی مرادوات میان شهر و روستا و اثرات آن بر توسعه گردشگری روستایی بوده است بنابراین از روستاییان بالای ۲۰ سال در رابطه با چهار بعد اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و کالبدی که گردشگران می‌توانند تأثیراتی بر روی آن‌ها داشته باشند سوالاتی پرسیده شده است که مشخص گردد که گردشگران تا چه اندازه در بهبود وضعیت روستاییان تأثیرگذار بوده‌اند و این مرادوات و رفت و آمدهایی که از سوی شهری‌ها صورت گرفته است تا چه اندازه توانسته است که موجب توسعه گردشگری و رونق آن در روستاهای مورد مطالعه گردد و یا موجب ناپایداری و یا عدم توسعه گردشگری در این روستاها شود. این پژوهش در پی این است که آیا این مرادوات میان شهر و روستا اثرات مثبت داشته است یا اثرات منفی؛ به همین خاطر از مردان و زنانی که ساکن این روستاها بوده‌اند سوالات پرسیده شده است. ذکر این نکته ضروری است که مهمترین ویژگی و یا خصوصیتی که در زمان تکمیل پرسشنامه‌ها مدنظر بوده ان است که حتما فرد پاسخگو بومی و ساکن روستای مورد مطالعه باشد. نتایج یافته‌های پژوهش در دو بخش توصیفی و استنباطی به صورت جداگانه مورد بررسی قرار گرفته است که در ابتدا یافته‌های توصیفی مورد بررسی قرار گرفته است و سپس یافته‌های استنباطی مورد آزمون واقع می‌شوند.

یافته‌های توصیفی

براساس نتایج به دست آمده از میان ۳۸۲ نمونه‌ای که مورد پرسش و پاسخ قرار گرفته‌اند تعداد ۲۳۸ نفر از پاسخ‌دهندگان برابر با ۶۲ درصد از فراوانی را مردان تشکیل می‌دهند و تعداد ۱۴۴ نفر برابر با ۳۸ درصد از فراوانی را نیز زنان به خود اختصاص داده‌اند. تعداد ۲۸۷ نفر از پاسخ‌دهندگان برابر با ۷۵ درصد از فراوانی متاهل و تعداد ۹۵ نفر از پاسخ‌دهندگان برابر با ۲۵ درصد از فراوانی نیز مجرد می‌باشند. از نظر سطح تحصیلات بیشترین فراوانی با تعداد ۱۰۹ نفر معادل با ۲۸ درصد از فراوانی در گروه تحصیلی دیپلم و کمترین فراوانی با تعداد ۳۷ نفر برابر با ۱۰ درصد از فراوانی مربوط به گروه تحصیلی ابتدایی و بیسواد می‌باشد. از نظر اشتغال پاسخ‌دهندگان بیشترین فراوانی با تعداد ۱۳۹ نفر برابر با ۳۶ درصد از فراوانی متعلق به گروه شغلی کشاورزی و کمترین فراوانی با تعداد ۲۷ نفر معادل با ۷ درصد از فراوانی متعلق به گروه شغلی بازنشستگان است. همچنین گروه شغلی کارمند با ۱۸ درصد از فراوانی، گروه شغلی آزاد با

۲۸ درصد و گروه شغلی دامداران ۱۱ درصد از فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین از نظر سن پاسخ‌دهندگان بیشترین تعداد با ۳۱ درصد از فراوانی مربوط به گروه سنی ۳۱ تا ۴۰ سال و کمترین تعداد با ۱۱ درصد از فراوانی متعلق به گروه سنی بالاتر از ۶۰ سال است.

اقدامات انجام شده در سال‌های اخیر بر اثر گسترش گردشگری در روستاها

گسترش روابط میان شهر و روستا و افزایش گردشگران به روستا در سال‌های اخیر سبب شده تا در روستاهای مورد مطالعه اقداماتی از سوی نهادهای مرتبط با گردشگری به منظور رفاه حال گردشگران انجام شود که موجب رضایت نسبی گردشگران را در سال‌های اخیر فراهم کرده است که البته ذکر این نکته ضروری است هنوز کاستی‌های فراوانی در این روستاها به منظور خدمات رسانی بهتر به گردشگران وجود دارد. ساکنان روستاهای مورد مطالعه بر این باورند که اقدامات انجام شده در سال‌های اخیر موجب افزایش گردشگران در این روستاها شده است که اثرات اقتصادی مثبتی را نیز به دنبال خود داشته است. اقدامات انجام شده در جدول (۳) مشاهده می‌گردد.

جدول ۳. اقدامات انجام شده در سال‌های اخیر در روستاهای مورد مطالعه

تعداد	اقدامات انجام شده در سال‌های اخیر
۱۵ رستوران	احداث رستوران در روستاها
۱۲ سرویس بهداشتی	تاسیس سرویس‌های بهداشتی عمومی در روستا
۵ خانه بومگردی	ایجاد خانه‌های بومگردی
۱۰ روستا	مرمت راه‌های روستایی
۶۵ کسب و کار جدید	راه‌اندازی کسب و کارهای جدید در روستا
۳ حمام	تاسیس حمام‌های عمومی
۲ مرکز خرید	تاسیس مراکز خرید صنایع دستی
۵ مسجد	تاسیس مسجد بین راهی
۸ مرکز تفریحی	تاسیس مراکز تفریحی در روستا

بررسی وضعیت ابعاد توسعه گردشگری روستایی در روستاهای مورد مطالعه

به منظور بررسی وضعیت ابعاد توسعه گردشگری روستایی در شهرستان اسفراین از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است. لازم به ذکر است که ابعاد توسعه گردشگری روستایی در این پژوهش متشکل از بعد اقتصادی، بعد اجتماعی، بعد زیست محیطی و بعد کالبدی است که در ادامه به صورت جداگانه مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند.

بررسی وضعیت بعد اقتصادی

به منظور بررسی وضعیت بعد اقتصادی در روستاهای مورد مطالعه از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است. با توجه سطح معناداری به دست آمده که از سطح ۰/۰۱ کوچکتر است، بنابراین نتایج آزمون قابل قبول است. نتایج نشان داد که از میان ۱۴ گویه مورد بررسی میانگین ۱۲ گویه بالاتر از میانگین مطلوب (۳) و تنها میانگین ۲ گویه پایین‌تر از میانگین مطلوب است. از میان گویه‌های مورد بررسی گویه تنوع بخشی به منابع درآمدی روستاییان با میانگین ۳/۲۲۷ بیشترین میانگین را به خود اختصاص داده است و گویه افزایش قیمت زمین و مسکن در روستا با میانگین ۲/۷۸۸ کمترین میانگین را دارد. نتایج آزمون نشان داد که اثرات مثبت روابط متقابل میان شهر و روستا باعث بهبود وضعیت اقتصادی روستاها شده است چنان که موجب افزایش سطح اشتغال، ایجاد بازارهای جدید برای محصولات محلی در روستا، افزایش درآمد روستاییان، افزایش قدرت خرید ساکنین روستا، افزایش تولید محصولات کشاورزی، رونق خدمات وابسته به ساخت و ساز مثل بنایی، نجاری، سنگ‌کاری و... در روستا، افزایش جذب سرمایه در بخش خصوصی در

روستا، رونق ساخت‌وساز در روستا، جذب بیشتر بودجه‌های دولتی در روستا، ایجاد خدمات خرده فروشی در روستا، افزایش قیمت زمین کشاورزی در روستا و تنوع بخشی به منابع درآمدی روستاییان شده است. همچنین اثرات منفی آن نیز باعث افزایش قیمت زمین و مسکن و افزایش هزینه‌های زندگی ساکنین روستا شده است. در مجموع روابط متقابل میان شهر و روستا موجب بهبود شرایط اقتصادی روستاییان شده است (جدول ۴).

جدول ۴. بررسی وضعیت بعد اقتصادی در روستاهای مورد مطالعه با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

گویه	مطلوبیت عدد مورد آزمون = ۳				
	مقدار آماره (t)	میانگین عددی	سطح معنی داری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد
سطح اشتغال در روستا	۸/۶۹۸	۳/۱۷۶	۰/۰۰۰	۰/۱۷۶	حد پایین ۰/۰۸۲
ایجاد بازارهای جدید برای محصولات محلی در روستا	۶/۱۵۴	۳/۲۲۴	۰/۰۰۱	۰/۲۲۴	۰/۱۹۶
افزایش درآمد روستاییان	۸/۲۸۷	۳/۲۱۹	۰/۰۰۰	۰/۲۱۹	۰/۰۴۴
افزایش قیمت زمین و مسکن در روستا	-۳/۱۱۴	۲/۷۸۸	۰/۰۰۰	-۰/۲۱۲	-۰/۳۱۹
افزایش هزینه های زندگی ساکنین روستا	-۴/۴۳۸	۲/۸۶۸	۰/۰۰۲	-۰/۱۳۲	-۰/۰۷۴
افزایش قدرت خرید ساکنین روستا	۶/۱۷۷	۳/۱۴۱	۰/۰۰۰	۰/۱۴۱	۰/۰۹۶
افزایش تولید محصولات کشاورزی	۹/۴۳۷	۳/۲۱۶	۰/۰۰۶	۰/۲۱۶	۰/۱۳۷
افزایش جذب سرمایه در بخش خصوصی در روستا	۷/۳۲۸	۳/۱۸۷	۰/۰۰۰	۰/۱۸۷	۰/۱۲۵
رونق خدمات وابسته به ساخت و ساز مثل بنایی، نجاری، سنگ کاری و... در روستا	۷/۳۸۷	۳/۱۷۱	۰/۰۰۰	۰/۱۷۱	۰/۱۰۷
رونق ساخت و ساز در روستا	۶/۶۲۴	۳/۲۰۳	۰/۰۰۰	۰/۲۰۳	۰/۱۱۶
جذب بیشتر بودجه های دولتی در روستا	۶/۳۳۹	۳/۱۰۱	۰/۰۰۰	۰/۱۰۱	۰/۰۶۵
ایجاد خدمات خرده فروشی در روستا	۸/۴۹۸	۳/۱۵۴	۰/۰۰۰	۰/۱۵۴	۰/۱۰۶
افزایش قیمت زمین کشاورزی در روستا	۸/۴۷۶	۳/۲۰۳	۰/۰۰۰	۰/۲۰۳	۰/۱۳۳
تنوع بخشی به منابع درآمدی روستاییان	۷/۳۷۶	۳/۲۲۷	۰/۰۰۰	۰/۲۲۷	۰/۱۳۷
جمع (اقتصادی)	۷/۲۸۴	۳/۱۳۴	۰/۰۰۰	۰/۱۳۴	۰/۰۷۸

بررسی وضعیت بعد اجتماعی

به منظور بررسی وضعیت بعد اجتماعی در روستاهای مورد مطالعه از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است. با توجه سطح معناداری به دست آمده که از سطح ۰/۰۱ کوچکتر است بنابراین نتایج آزمون قابل قبول است. نتایج نشان داد که از میان ۹ گویه مورد بررسی میانگین ۸ گویه بالاتر از میانگین مطلوب (۳) و تنها میانگین ۱ گویه پایین تر از حد مطلوب است. از میان گویه‌های مورد بررسی گویه امنیت در روستا با میانگین ۳/۲۵۳ بیشترین میانگین را به خود اختصاص داده است و گویه تغییر پوشش سنتی مردم بومی روستا با میانگین ۲/۸۲۰ کمترین میانگین را دارد. نتایج آزمون نشان داد که اثرات مثبت روابط متقابل میان شهر و روستا موجب کاهش مهاجرت از روستا، افزایش انگیزه ماندگاری در روستا، افزایش سطح رفاه و کیفیت زندگی در روستا، بورس بازی زمین در روستا، الگوپذیری مردم روستا از گردشگران (نوع پوشش، تعداد فرزندان کمتر، گویش، استفاده از میلمان در منزل و داشتن اتاق خصوصی) در روستا، افزایش امنیت در روستا، افزایش سطح سواد و تحصیلات اهالی روستا و تعامل مردم روستا با مهمانان (گردشگران) شده است و تنها اثر منفی آن موجب تغییر پوشش سنتی مردم بومی روستا شده است. در مجموع روابط متقابل میان شهر و روستا موجب بهبود شرایط اجتماعی روستاییان شده است (جدول ۵).

جدول ۵. بررسی وضعیت بعد اجتماعی در روستاهای مورد مطالعه با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

فاصله اطمینان ۹۵ درصد		اختلاف میانگین		سطح معنی داری		مطلوبیت عدد مورد آزمون = ۳		مقدار آماره (t)	میانگین عددی	گویه
حد بالا	حد پایین									
۰/۰۶۶	۰/۱۸۴	۰/۱۰۳	۰/۰۰۰	۳/۲۴۳	۷/۳۲۲	کاهش مهاجرت از روستا				
۰/۱۳۷	۰/۳۵۶	۰/۲۲۴	۰/۰۰۰	۳/۲۲۴	۸/۲۱۷	انگیزه ماندگاری در روستا				
۰/۲۳۹	۰/۲۲۸	۰/۲۳۳	۰/۰۰۰	۳/۲۳۳	۶/۵۵۴	افزایش سطح رفاه و کیفیت زندگی در روستا				
۰/۰۷۴	۰/۲۶۳	۰/۱۳۳	۰/۰۰۰	۳/۱۳۳	۶/۶۱۲	بورس بازی زمین در روستا				
۰/۰۸۹	۰/۲۴۰	۰/۱۲۶	۰/۰۰۴	۳/۱۲۶	۸/۴۳۲	الگوپذیری مردم روستا از گردشگران (نوع پوشش، تعداد فرزندان کمتر، گویش، استفاده از مبلمان در منزل و داشتن اتاق خصوصی) در روستا				
۰/۱۵۴	۰/۳۳۶	۰/۲۵۳	۰/۰۰۰	۳/۲۵۳	۸/۱۷۶	امنیت در روستا				
۰/۱۷۶	۰/۳۵۴	۰/۲۸۹	۰/۰۰۱	۳/۲۸۹	۷/۲۳۶	سطح سواد و تحصیلات اهالی روستا				
۰/۱۱۶	۰/۳۲۵	۰/۲۱۸	۰/۰۰۰	۳/۲۱۸	۹/۱۳۲	تعامل مردم روستا با مهمانان (گردشگران)				
-۰/۲۴۴	-۰/۰۷۶	-۰/۱۸۰	۰/۰۰۰	۲/۸۲۰	-۴/۱۲۴	پوشش سنتی مردم بومی روستا				
۰/۱۱۷	۰/۳۱۲	۰/۱۷۰	۰/۰۰۰	۳/۱۷۰	۹/۵۰۸	جمع (اجتماعی)				

بررسی وضعیت بعد زیست محیطی

به منظور بررسی وضعیت بعد زیست محیطی در روستاهای مورد مطالعه از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است. با توجه سطح معناداری به دست آمده که از سطح ۰/۰۱ کوچکتر است بنابراین نتایج آزمون قابل قبول است. نتایج نشان داد که از میان ۱۵ گویه مورد بررسی میانگین ۷ گویه بالاتر از میانگین مطلوب (۳) و میانگین ۸ گویه پایین‌تر از حد مطلوب است. از میان گویه‌های مورد بررسی گویه تقویت آگاهی زیست محیطی مردم روستا با میانگین ۳/۳۰۳ بیشترین میانگین را به خود اختصاص داده است و گویه آلودگی ناشی از ریختن زباله در روستا با میانگین ۲/۸۴۴ کمترین میانگین را دارد. نتایج آزمون نشان داد که اثرات مثبت روابط متقابل میان شهر و روستا موجب بهبود وضعیت گونه‌های گیاهی و جانوری در روستا، بهبود وضعیت باغ‌ها و اراضی کشاورزی روستا، توسعه زیرساخت‌های بهداشتی در روستا، بهبود وضعیت بهداشت در روستا، عدم آلودگی هوای روستا، عدم ترافیک و تصادف در روستا و همچنین موجب تقویت آگاهی زیست محیطی مردم روستا شده است. همچنان اثرات منفی آن موجب ساخت و ساز بی رویه و تغییر چشم انداز روستا، آلودگی اطراف رودخانه در روستا، آلودگی ناشی از ریختن زباله در روستا، آلودگی منابع آب در روستا، تغییر کاربری اراضی (مزارع تبدیل به املاک و مستغلات) در روستا، تغییر شکل زمین ناشی از تسطیح اراضی و آماده سازی زمین برای ساخت و ساز در روستا، فرسایش خاک ناشی از عملیات خاکبرداری، پساب‌ها و پسماندهای فعالیت انسانی در روستا و آلودگی صوتی ناشی از رفت و آمد و تردد ماشین‌آلات در روستا شده است (جدول ۶).

جدول ۶. بررسی وضعیت بعد زیست محیطی در روستاهای مورد مطالعه با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

مطلوبیت عدد مورد آزمون = ۳						
گویه	مقدار آماره (t)	میانگین عددی	سطح معنی داری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	حد پایین حد بالا
وضعیت گونه های گیاهی و جانوری در روستا	۷/۷۰۷	۳/۲۲۲	۰/۰۰۰	۰/۲۲۲	۰/۳۴۷	۰/۱۶۷
ساخت و ساز بی رویه و تغییر چشم انداز روستا	-۵/۶۷۳	۲/۸۸۴	۰/۰۰۲	-۰/۱۱۶	-۰/۰۵۱	-۰/۱۸۴
وضعیت باغ ها و اراضی کشاورزی روستا	۷/۲۲۳	۳/۱۱۲	۰/۰۰۶	۰/۱۱۲	۰/۲۲۶	۰/۰۷۶
آلودگی اطراف رودخانه در روستا	-۵/۱۱۲	۲/۸۶۳	۰/۰۰۱	-۰/۱۳۷	-۰/۰۷۴	-۰/۲۳۴
آلودگی ناشی از ریختن زباله در روستا	-۵/۴۵۴	۲/۸۴۴	۰/۰۰۰	-۰/۱۵۶	-۰/۰۹۳	-۰/۲۲۸
توسعه زیرساخت های بهداشتی در روستا	۷/۴۲۲	۳/۲۶۵	۰/۰۰۹	۰/۲۶۵	۰/۳۴۸	۰/۱۸۳
آلودگی منابع آب در روستا	-۴/۱۵۴	۲/۹۰۱	۰/۰۰۰	-۰/۰۹۹	-۰/۰۴۵	-۰/۱۴۶
وضعیت بهداشت در روستا	۸/۲۵۵	۳/۱۱۶	۰/۰۰۲	۰/۱۱۶	۰/۱۷۸	۰/۰۶۲
تغییر کاربری اراضی (مزارع تبدیل به املاک و مستغلات) در روستا	-۵/۶۶۵	۲/۸۶۹	۰/۰۰۰	-۰/۱۳۱	-۰/۰۶۶	-۰/۱۶۷
تغییر شکل زمین ناشی از تسطیح اراضی و آماده سازی زمین برای ساخت و ساز در روستا	-۵/۲۱۴	۲/۹۰۷	۰/۰۰۰	-۰/۰۹۳	-۰/۰۴۶	-۰/۱۶۷
فرسایش خاک ناشی از عملیات خاکبرداری، پساب ها و پسماندهای فعالیت انسانی در روستا	-۵/۱۷۶	۲/۸۹۸	۰/۰۰۰	-۰/۱۰۲	-۰/۰۷۷	-۰/۱۶۷
آلودگی هوای روستا	۷/۴۰۸	۳/۲۱۸	۰/۰۰۰	۰/۲۱۸	۰/۲۹۷	۰/۱۴۴
ایجاد ترافیک و تصادف در روستا	۸/۴۶۷	۳/۱۸۰	۰/۰۰۳	۰/۱۸۰	۰/۲۴۷	۰/۱۰۴
تقویت آگاهی زیست محیطی مردم روستا	۷/۱۹۸	۳/۳۰۳	۰/۰۰۰	۰/۳۰۳	۰/۴۲۸	۰/۲۴۳
آلودگی صوتی ناشی از رفت و آمد و تردد ماشین آلات در روستا	-۴/۶۲۶	۲/۸۶۵	۰/۰۰۳	-۰/۱۳۵	-۰/۰۶۹	-۰/۱۶۹
جمع (زیست محیطی)	-۵/۲۱۲	۲/۸۹۴	۰/۰۰۰	-۰/۱۰۶	-۰/۰۴۹	-۰/۱۵۳

بررسی وضعیت بعد کالبدی

به منظور بررسی وضعیت بعد کالبدی در روستاهای مورد مطالعه از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است. با توجه به سطح معناداری به دست آمده که از سطح ۰/۰۱ کوچکتر است بنابراین نتایج آزمون قابل قبول است. نتایج نشان داد که از میان ۹ گویه مورد بررسی میانگین ۸ گویه بالاتر از میانگین مطلوب (۳) و تنها میانگین ۱ گویه پایین تر از حد مطلوب است. از میان گویه‌های مورد بررسی گویه دسترسی به خدمات حمل و نقل با میانگین ۳/۲۴۸ بیشترین میانگین را به خود اختصاص داده است و گویه گسترش امکانات اقامتی (هتل، خانه سازمانی و ...) در روستا با میانگین ۲/۸۷۷ کمترین میانگین را دارد. نتایج آزمون نشان داد که اثرات مثبت روابط متقابل میان شهر و روستا موجب بهبود یافتن وضعیت جاده های روستا، دسترسی به خدمات حمل و نقل، بکارگیری مصالح مناسب در ساخت مسکن، بهبود امکانات زیرساختی (گاز، برق، تلفن و...) در روستا، افزایش ساخت مکانهای تفریحی در روستا، افزایش ساخت و سازهای مسکونی در روستا، گسترش امکانات پذیرایی (رستوران و...) در روستا و گسترش الگوی معماری جدید در روستا شده است؛ ولی موجب گسترش امکانات اقامتی (هتل، خانه سازمانی و ...) در روستا نشده است (جدول ۷).

جدول ۷. بررسی وضعیت بعد کالبدی در روستاهای مورد مطالعه با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

مطلوبیت عدد مورد آزمون = ۳						
گویه	مقدار آماره (t)	میانگین عددی	سطح معنی داری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد حد بالا حد پایین	
بهبود یافتن وضعیت جاده های روستا	۷/۵۵۳	۳/۱۹۹	۰/۰۰۰	۰/۱۹۹	۰/۲۶۶	۰/۱۱۲
دسترسی به خدمات حمل و نقل	۶/۸۱۱	۳/۲۴۸	۰/۰۰۰	۰/۲۴۸	۰/۳۱۶۷	۰/۱۵۷
بکارگیری مصالح مناسب در ساخت مسکن	۷/۶۲۸	۳/۱۶۶	۰/۰۰۰	۰/۱۶۶	۰/۱۹۶	۰/۰۸۶
امکانات زیرساختی (گاز، برق، تلفن و...) در روستا	۶/۲۸۷	۳/۱۸۵	۰/۰۰۲	۰/۱۸۵	۰/۲۴۴	۰/۱۱۴
ساخت مکانهای تفریحی در روستا	۷/۸۳۵	۳/۱۱۷	۰/۰۰۰	۰/۱۱۷	۰/۲۳۵	۰/۰۸۷
ساخت و سازه‌های مسکونی در روستا	۷/۱۶۸	۳/۲۱۱	۰/۰۰۱	۰/۲۱۱	۰/۳۰۴	۰/۱۶۶
گسترش امکانات اقامتی (هتل، خانه سازمانی و... در روستا	-۴/۱۹۷	۲/۸۷۷	۰/۰۰۰	-۰/۱۲۳	-۰/۰۷۶	-۰/۱۹۳
گسترش امکانات پذیرایی (رستوران و...) در روستا	۹/۶۶۵	۳/۱۰۹	۰/۰۰۰	۰/۱۰۷	۰/۱۷۶	۰/۰۷۴
گسترش الگوی معماری جدید در روستا	۸/۷۲۲	۳/۱۸۹	۰/۰۰۰	۰/۱۸۹	۰/۳۱۳	۰/۱۱۱
جمع (کالبدی)	۷/۶۲۲	۳/۱۴۴	۰/۰۰۰	۰/۱۴۴	۰/۲۴۶	۰/۰۹۲

بررسی اثرات روابط متقابل میان شهر و روستا بر توسعه پایدار گردشگری

به منظور بررسی اثرات روابط متقابل میان شهر و روستا بر توسعه پایدار گردشگری از تحلیل رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. همان طور که در مشاهده می‌شود مقدار ضریب تعیین برابر است با ۰/۷۶۳ که نشان می‌دهد که متغیر مستقل ۰/۷۶ درصد از متغیر وابسته را تبیین می‌کند که این نشان می‌دهد بین روابط متقابل میان شهر و روستا و توسعه پایدار گردشگری با توجه به سطح معناداری بدست آمده که برابر با ۰/۰۰۱ است رابطه کاملاً معنی دار و منسجمی برقرار است. به عبارتی می‌توان چنین بیان کرد که اثرات مراودات میان شهر و روستا بر توسعه پایدار گردشگری در روستاهای شهرستان اسفراین چشمگیر بوده است. چنان که اثرات این روابط متقابل بر همه ابعاد مهم از اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و کالبدی با توجه به سطح معناداری بدست آمده معنادار بوده است (جدول ۶ و ۸).

جدول ۸. تحلیل واریانس اثرات روابط متقابل میان شهر و روستا بر توسعه پایدار گردشگری

خطای معیار	ضریب تعیین تصحیح شده	ضرب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه
۰/۰۴۱	۰/۷۴۲	۰/۷۶۳	۰/۷۷۲

جدول ۹. تحلیل واریانس مبتنی بر وجود رابطه خطی اثرات روابط متقابل میان شهر و روستا و توسعه پایدار گردشگری

مولفه	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آمار F	سطح معنادار
اثر رگرسیون	۹/۳۱۱	۴	۷/۱۶۷	۱۹/۲۵۴	۰/۰۰۰
باقیمانده	۳/۱۰۲	۳۷۸	۰/۰۰۱		
جمع	۱۲/۴۱۳	۳۸۲			

نتایج نشان می‌دهد (جدول ۱۰) که سطح معناداری برای تمام متغیرها کمتر از سطح ۰/۰۱ است که این نشان دهنده این است که می‌توان نتایج را به کل جامعه آماری تعمیم داد. بنابراین با این توصیف روابط متقابل میان شهر و روستا بیشترین تاثیر را بر بعد اقتصادی با مقدار ضریب بتای ۰/۳۹۸ و بعد کالبدی با ضریب بتای ۰/۳۲۲ داشته است؛ و کم-

ترین تاثیر با ضریب بتای ۰/۱۵۴، بر بعد زیست محیطی و پس از آن بر بعد اجتماعی با مقدار ضریب بتای ۰/۲۶۵ داشته است.

بنابراین با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان چنین بیان کرد که روابط متقابل میان شهر و روستا موجب رشد و توسعه گردشگری پایدار روستایی می‌شود. با توجه به این که شهر و روستا وابسته به یکدیگر هستند بنابراین روابط متقابل میان آن‌ها می‌تواند توسعه گردشگری پایدار روستایی را موجب شود که اثرات آن می‌تواند باعث افزایش سطح اشتغال در روستا، ایجاد بازارهای جدید برای محصولات محلی در روستا، افزایش درآمد روستاییان، افزایش قدرت خرید ساکنین روستا، افزایش تولید محصولات کشاورزی، افزایش جذب سرمایه در بخش خصوصی در روستا، رونق خدمات وابسته به ساخت و ساز مثل بنایی، نجاری، سنگ کاری و غیره در روستا، رونق ساخت و ساز در روستا، جذب بیشتر بودجه های دولتی در روستا، ایجاد خدمات خرده فروشی در روستا، افزایش قیمت زمین کشاورزی در روستا و تنوع بخشی به منابع درآمدی روستاییان شود. بنابراین می‌توان چنین بیان کرد حضور افراد شهری در روستاها علاوه بر این که موجبات تفریح و سرگرمی شهری‌ها را مهیا می‌سازد به صورت خواسته یا ناخواسته موجب رونق گردشگری در روستا و پایداری آن می‌شود.

جدول ۱۰. ضریب رگرسیون متغیرهای مستقل (روابط متقابل میان شهر و روستا) و متغیر وابسته (توسعه پایدار گردشگری)

متغیرها	ضریب استاندارد		ضریب غیر استاندارد		سطح معناداری
	BETA	خطای استاندارد	B	T	
مقدار ثابت	-	۰/۰۳۳	۰/۴۶	۲/۱۸۷	۰/۰۵۲
اقتصادی	۰/۳۹۸	۰/۰۰۳	۰/۳۳۲	۹/۶۲۲	۰/۰۰۰
اجتماعی	۰/۲۶۵	۰/۰۰۷	۰/۲۱۲	۷/۶۳۲	۰/۰۰۰
کالبدی	۰/۳۲۲	۰/۰۰۵	۰/۲۷۹	۸/۱۳۸	۰/۰۰۰
زیست محیطی	۰/۱۵۴	۰/۰۰۸	۰/۱۱۱	۵/۶۶۷	۰/۰۰۰

نتیجه گیری

شهر و روستا از زمان‌های بسیار دور تا کنون به نحوی به یکدیگر وابسته بوده‌اند. تولید محصولات کشاورزی و دامداری و فروش آن در شهرها و خرید مایحتاج زندگی روستاییان از شهرها جز ابتدایی‌ترین روابط متقابل میان شهر و روستا بوده است. امروز با گسترش وسایل نقلیه و تردد آسان میان شهر و روستا مراودات میان این دو جامعه شکل و شمایل تازه‌تری به خود گرفته است که موجب شده تا مردم نقاط شهری بیشتر به سوی روستاها در رفت و آمد باشند. یکی از این روابط متقابل وجود پتانسیل بسیار بالای روستاها در زمینه گردشگری و سفر است که موجب گسترش مراودت میان شهر و روستا شده است. این پژوهش با هدف بررسی روابط متقابل میان شهر و روستا و اثرات آن بر گردشگری در روستاهای شهرستان اسفراین انجام شده است.

نتایج پژوهش نشان داد که روابط متقابل میان شهر و روستا در روستاهای شهرستان اسفراین موجب بهبود شرایط اقتصادی، اجتماعی و کالبدی روستاهای مورد مطالعه شده است و تنها بر وضعیت زیست محیطی روستاها اثرات منفی داشته است. وجود گردشگران فراوان در روستاهای مورد مطالعه سبب شکل‌گیری مشاغل خدماتی جدید و بیشتر در روستاها شده که این عامل خود موجب افزایش درآمد روستاییان و کاهش بیکاری در بین روستاییان شده است. تردد بالای شهروندان در مسیرهای ارتباطی روستا سبب شده تا جاده‌های روستایی و راه‌های ارتباطی بهبود یابد و روستاییان دسترسی آسان و راحت‌تری به حمل و نقل جاده‌ای داشته باشند. همچنین وجود گردشگران در روستاها موجب شده تا در روستاهای مورد مطالعه امکانات پذیرایی و اقامتی و خدمات‌دهی مناسبی شکل بگیرد. نتایج پژوهش نشان داد که با وجود رفت و آمدهایی که مردم شهری به روستاهای مورد مطالعه داشته‌اند شکل‌گیری خانه‌های دوم

در این روستا رونق فراوانی داشته است و این خانه‌ها اکثراً به تبعیت از معماری شهری ساخته شده که موجب شده معماری ساختمان‌های روستاییان نیز به تبعیت از این خانه‌ها تغییر نمایند. نتایج نشان داد اگرچه روابط متقابل میان شهر و روستا موجب آلودگی صوتی ناشی از رفت و آمد و تردد ماشین آلات در روستا، تغییر شکل زمین ناشی از تسطیح اراضی و آماده سازی زمین برای ساخت و ساز در روستا، تغییر کاربری اراضی (مزارع تبدیل به املاک و مستغلات) در روستا، آلودگی منابع آب و آلودگی ناشی از ریختن زباله در روستا شده است اما باعث شده تا آگاهی زیست محیطی مردم روستا تقویت شود، وضعیت بهداشت در روستا بهبود یابد و باعث توسعه زیرساخت‌های بهداشتی در روستا شود. بنابراین اثرات زیست محیطی گردشگری در روستاهای مورد مطالعه به طور کامل منفی نبوده است و گاهی موجب اثرات مثبت در روستاها و گسترش و توسعه زیرساخت‌های بهداشتی نیز شد است.

وجود گردشگران شهری در سطح روستاهای مورد مطالعه در زمینه اجتماعی اثرات بسیار مثبتی بر روی روستاییان داشته است؛ به گونه‌ای که سطح سواد و تحصیلات اهالی روستا ارتقا پیدا کرده و روستاییان انگیزه بیشتری جهت ادامه تحصیل پیدا کرده‌اند. تعامل مردم روستا با گردشگران شهری و مهمانانی از سایر نقاط به روستاهای مورد مطالعه سفر می‌کنند افزایش یافته و گردشگران اظهار از این تعامل اظهار رضایت نموده‌اند. همچنین ورود گردشگران به روستا که موجب شکل گیری مشاغل جدید و خدماتی در روستاها شده است موجب افزایش سطح رفاه و کیفیت زندگی در بین روستاییان شده است که موجب شده انگیزه ماندگاری در بین روستاییان افزایش یابد و کاهش مهاجرت روستاییان به شهر را به دنبال داشته است. همچنین نتایج پژوهش در زمینه اقتصادی نشان داد که افزایش گردشگران به روستاها موجب شده تا منابع درآمدی روستاییان تنوع بیشتری پیدا کند و خدمات خرده فروشی در سطح روستاها ایجاد شود. همچنین موجب افزایش قدرت خرید ساکنین در روستا شده و بازارهای جدیدی برای فروش محصولات محلی در روستاها شکل گرفته که موجب رونق بیشتر تولید صنایع دستی در روستاهای مورد مطالعه شده است. همچنین موجب افزایش هزینه‌های زندگی ساکنین روستا و افزایش قیمت زمین و مسکن در روستا شده است.

نتایج یافته‌های این پژوهش با نتایج رحیمی (۱۳۹۶) که معتقد است افزایش مراودات میان شهر و روستا موجب شکل گیری خانه‌های دوم، افزایش اشتغال روستاییان و افزایش رضایت‌مندی روستاییان شده است مطابقت و همخوانی دارد چرا که نتایج این پژوهش نیز نشان داد روابط متقابل میان شهر و روستا موجب افزایش اشتغال، افزایش درآمد، شکل گیری خانه‌های دوم در روستا و بهبود شرایط اقتصادی روستاییان شده است. همچنین نتایج این پژوهش با یافته‌های قدیری معصوم و همکاران (۱۳۹۱) که معتقد است روابط میان شهر و روستا اثرات منفی همچون آلودگی‌های صوتی و زیست محیطی در روستاها برجای گذاشته است مطابقت و همخوانی دارد. ذکر این نکته ضروری است که پژوهش‌های انجام شده بیشتر مراودات میان شهر و روستا را به صورت کلی مورد بررسی قرار داده‌اند و این پژوهش به بررسی این روابط متقابل به صورت خاص و از منظر گردشگران روستایی مورد بررسی قرار داده است.

منابع

- امانیپور، سعید و نواسری، بدرالدین، (۱۳۹۶)، بررسی روابط متقابل شهر و روستا مطالعه موردی: (روستاهای دهستان موران و شهر اهواز)، مجله رویکردهای پژوهشی در علوم اجتماعی، شماره ۱، ۴۹-۶۱.
- راستای زاهدان، عبدالقادر، (۱۳۹۸)، ارزیابی اثرات گردشگری بر ابعاد مختلف جامعه میزبان مطالعه موردی روستای تمین، شهرستان میرجاوه، پایان نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما دکتر زهره هادیانی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، رشته برنامه‌ریزی شهری، زاهدان.
- رحیمی، حسن، (۱۳۹۶)، نقش مناسبات شهر و روستا در توسعه گردشگری روستایی مطالعه موردی بخش گلبهار- شهرستان چناران، مجله مطالعات مدیریت گردشگری، سال ۱۲، شماره ۳۸، ۴۵-۶۱.
- رحیمی، حسین، (۱۳۹۸)، نقش مناسبات شهرو روستا در توسعه گردشگری روستایی مطالعه موردی: بخش گلبهار - شهرستان چناران، مجله مدیریت گردشگری، سال ۱۲، شماره ۳۸، ۴۵-۶۱.

- شجاعی فرد، علی؛ علی شکور، علی؛ محمد امید؛ (۱۳۹۹)، تحلیل رابطه شهر و روستا در استان فارس جهت تعادل بخشی پایدار جمعیتی از طریق توسعه پایدار گردشگری، مجله مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، دوره ۱۵، شماره ۴، ۱۳۲۷-۱۳۴۴.
- صائب‌نیا، سمیه؛ فاطمه مقرب؛ (۱۳۹۹)، بررسی راه‌های جذب توریسم روستایی براساس مدل سوات و اثرات گردشگری بر توسعه پایدار روستایی مطالعه موردی روستاهای داش دیبی و شوئون شهرستان گرمی، مجله جهان نوین، سال ۳، شماره ۹، ۲۰-۳۳.
- طالبی، محمدعلی؛ جواد یوسفی؛ محمدبراتی؛ (۱۳۹۸)، بررسی اثرات تعاملات بین فرهنگی ساکنان و گردشگران مورد مطالعه روستاهای چنشت در خراسان جنوبی، مجلات مطالعات فرهنگی- اجتماعی خراسان، سال ۱۴، شماره ۱، ۴۹-۷۴.
- فدایی، معصومه؛ بیژن رحمانی؛ جمیله توکلی‌نیا؛ (۱۳۹۹)، تحلیل روابط اقتصادی و اجتماعی شهر فارس با روستاهای پیرامون، مجله توسعه فضاها پیراشهری، سال ۲، شماره ۲، ۱۵۷-۱۷۸.
- قدیری معصوم، محبتی؛ حمیدرضا باغبانی؛ حمیده نورانی؛ (۱۳۹۱)، نقش گردشگری روستایی در روابط شهر و روستا در شهرستان طالقان، مجله برنامه‌ریزی فضایی، سال ۲، شماره ۱، ۲۷-۴۸.
- مطیعی لنگرودی، سیدحسن؛ حمیده خسروی مهر؛ علی طورانی؛ (۱۳۹۳)، اثرات روابط اقتصادی شهر و روستا بر وضعیت اجتماعی و اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی مورد دهستان چهل چای در شهرستان مینودشت، مجله اقتصاد فا و توسعه روستایی، سال ۳، شماره ۴، ۱۹-۴۲.
- نعیمی، امیر؛ روح اله رضائی؛ سیده کوثر موسیپور؛ (۱۳۹۷)، میراث کشاورزی راهبرد تحقق پایدار محیط زیستی در مناطق گردشگری روستایی مطالعه موردی روستاهای بخش مرکزی باغملک و ایذه استان خوزستان، مجله آموزش محیط زیست و توسعه پایدار، سال ۶، شماره ۳، صص ۹-۲۲.
- نوروزی، اسراء؛ (۱۳۹۸)، شناخت نظریات مطرح در روابط متقابل شهر و روستا در جهان و ایران جهت دستیابی به توسعه پایدار، مجله معماری سبز، سال ۵، شماره ۱، صص ۴۷-۶۲.
- Fan, D. X., Liu, A., and Qiu, R. T. (2019). Revisiting the relationship between host attitudes and tourism development: A utility maximization approach, *Tourism Economics*, Vol. 25, No. 2, pp. 1-43.
- Fotiadis, A., Nuryyev, G., Achyldurdyeva, J., and Spyridou, A. (2019). The Impact of EU Sponsorship, Size, and Geographic Characteristics on Rural Tourism Development, *Sustainability Journal* Vol. 11 pp.1-15. doi:10.3390/su11082375.
- Kevin Lo, Jie Li, Mark Wang, Cong Li, Shuzhuo Li & Ying Li .(2019). A Comparative Analysis of Participating and Non-Participating Households in Pro-Poor Tourism in Southern Shaanxi, China, *Tourism Planning & Development*, 16:3, 318-333, DOI: 10.1080/21568316.2018.1490340.
- Lee, T. H., and Jan, F. H. (2019). Can community-based tourism contribute to sustainable development? Evidence from residents' perceptions of the sustainability, *Tourism Management Journal*, Vol. 70, pp. 368-380. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.09.003>.
- Pramanik , P. D., and Ingkadijaya, R. (2017). The Impact of Tourism on Village Society and its Environmental, 1st UPI International Geography Seminar, IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science, 145, pp. 1-10. doi :10.1088/1755-1315/145/1/012060.
- Wang, L., and Yotsumoto, Y. (2019). Conflict in tourism development in rural China, *Tourism Management Journal*, Vol. 70, pp. 188-200. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.08.012>.